

KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

KAPİTALİST SİSTEM-SERBEST PİYASA EKONOMİSİ

Kapitalist sistemde yeni-liberal akımın modaya dönüştürdüğü serbest piyasa ekonomisi kavramı, genel olarak ekonomideki kararların büyük ölçüde "piyasanın otonom güçleri" tarafından alındığı ekonomik model olarak tanımlanmaktadır. İleri sürülen model, sahip olduğu ideolojik içerikle sosyal devlet anlayışına karşı çıkmakta ve devletin öngördüğü düzen çerçevesinde bir amaca dönüştürülmektedir.

Oysa kapitalist sistemin düzenlenmesinde temel araç ve anahtar devlet müdahaleciliği ve kamu kesimi olmaktadır. Sermaye kesimleri devlet müdahalesine karşı olduklarını belirtirken bu mücadeleyi de arkalarına almaktadırlar. Sermayenin uluslararasılaştığı, çok uluslu şirketlerin olduğunca rekabette olduğu günümüz koşullarında devlet karışmasının zorunlu olduğu görülmektedir. Örneğin, dünyanın en büyük çok uluslu 500 işletmesinin finansmanına ulusal devletler katılmaktadır. Söz konusu 500 işletmede kamunun payı İngiltere'de % 13, Federal Almanya'da % 17, Fransa'da % 24, Türkiye'de % 33, İsveç'te % 36, İtalya ve İspanya'da % 66, Avusturya, Avustralya ve az gelişmiş ülkelerde % 100'dür,

Brezilya, Hindistan, Güney Kore gibi sanayileşmekte olarak nitelenen ülkelerde büyük işletmelerin kamusal sermayeye sahip olduğu görülmektedir.

Bu anlamda kapitalist sistemde devletçilik politikasının özel kesime desteği ve sermaye birikimine katkısı oldukça önemli düzeydedir. Aynı sistemde tam rekabet ve devletçilik birbirlerinin karşıtı olmayıp, her iki uygulama da gerçekleştirilmektedir.

Adeni merkezîyetçi bir kaynak dağıtımını gerçekleştireceği ileri sürülen piyasa mekanizmasında devlet müdahalesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Modelin temel araçlarından biri olan dış borçlanmanın toplumsal katmanlardaki etkilerinin sonuçları ise;

- Özellikle kısa süreli borçların yüksek faizli, geri ödeme sürelerinin kısa olması, yeni borç arayışına girilmesine yol açmaktadır,

- Aynı olgularla orta ve uzun süreli borçlanmalarda da karşılaşmaktadır. Giderek katlanan borçların geri dönmesi iç talebi kısıcı politikaları gündeme getirmekte, reel ücretler aşağı çekilerek sosyal harcamalar ve üretken yatırımlar kısılmaktadır. Devlet bütçesinin dış borç ödeme doğrultusunda oluşturulması sosyal ve yatırım harcamalarının önemli ölçüde azalmasına yol açarken, borç taksitlerinin devlet bütçesi içinde önemli yere sahip olmasına neden olmaktadır.

Bu durumda ücretlerin düşmesi nedeniyle yoksullaşan düşük gelir grupları, aynı zamanda sağlık, eğitim gibi hizmetlere yönelik harcamaların kısılması sonucu yetersiz ve niteliksiz kamusal hizmetlerle yetinmek durumunda kalmaktadır.

üretim araçlarının özel mülkiyete devrinin hızlanması ile sermayeye büyük oranlarda kaynak aktarılacağı» tekelleşme boyutlarının artacağı açıktır. Kaynak aktarımının yalnızca teknik bir sorun olmayıp, sosyal ve siyasal boyutunun da olduğu düşünüldüğünde seçeneğin dar teknik kalıp ve denklemler çerçevesinde aranamayacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır*.

Bu anlamda sermaye» sorunlarının çözümünde sürekli olarak makro ve mikro planlarda verimliliğin artmasını hedefler. Çalışanlar İse gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesini ve bunun için ekonomik ve mali kararlara her düzeyde demokratik katılımı öngörür. Çalışanların söz konusu istekleri, ancak demokratik mekanizmaların tam olarak işlediği bir toplumda gerçekleştirilebilir.

Bu anlamda sermaye» sorunlarının çözümünde sürekli olarak makro ve mikro planlarda verimliliğin artmasını hedefler. Çalışanlar İse gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesini ve bunun için ekonomik ve mali kararlara her düzeyde demokratik katılımı öngörür. Çalışanların söz konusu istekleri, ancak demokratik mekanizmaların tam olarak işlediği bir toplumda gerçekleştirilebilir.

KAMU KESİMİ VE KİTLERİN EKONOMİDEKİ YERİ

Gelişmiş kapitalist ülkelerde kamu harcamalarının milli gelire oranı % 50 dolayındadır* Bu oran İsveç, Belçika, Hollanda, İtalya, Danimarka gibi ülkelerde % 56 ile % 63.3 arasında değişmektedir. Federal Almanya, Kanada, İngiltere, Fransa gibi ülkelerde %

44,2 ile % 49,3 arasında, ABD'de % 35,1 oranındadır. Türkiye'de ise bu oran % 21,6'dır, Görüldüğü gibi Türkiye'de kamu ekonomisinin büyüklüğü gelişmiş kapitalist ülkelerdekini yarısı kadardır.

Diğer yandan kapitalist sistemin varlığını sürdürebilmesi ve

ekonomik bunalımları atlatabilmesi için kapitalist devletin giderek müdahalesini arttırması yanında, bu devletin tarafsız düzenleyici bir devlet olmadığı, birikim biçiminde ortaya çıkan bunalımları tekeller lehine çözümler, yeni ekonomik güç dengeselerine uyum sağladığı ve bunları ger-

çekleştirdiği söylenebilir,

Bu sistemde devlet, mal ve hizmet üretimini esas olarak piyasaya sipariş vererek gerçekleştirmektedir. Ancak kaynakların nasıl dağıtılacağını, hangi

sektörlerin teşvik edileceğini belirlemek açısından ulusal üretimi ve tüketimi denetim altında tutabilecek boyutlara erişmiştir,

Kamunun doğrudan üretici faaliyetleri de, ülkelere göre farklı

boyutlardadır. Bunlar daha çok ekonomik alanda, ticari esaslara göre faaliyet gösteren, Özerk bütçeli kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) eliyle yürütülmektedir.

KİTLER

Kapitalist ekonomi modelini benimsemiş gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde devletin ekonomiye doğrudan karışma aracı olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin kullanıldığı görülmektedir. KİT'lerin ortaya çıkışı her ülkede kendi tarihsel koşullarının ürünü olmakla birlikte, esas olarak İki temel eksen etrafında açıklanabilir. Birincisi, sistemin tekelci devlet kapitalizmi aşamasında sermayenin değer yitirmesi sürecinin neden olduğu bunalımın, kamu fonlarının devreye sokulması ve bu arada doğrudan devlet girişimciliğinin geliştirilmesiyle hafifletilmesidir. İkincisi ise, özel tekellerin gücünü kırmak, toplumsal refah için toplumsal mal ve hizmet üretimini arttırmak, üretim ve tüketimde toplumsal refah için toplumsal mal ve hizmet üretimini arttırmak, üretim ve tüketimde demokratikleşmeyi geliştirmek, toplumsal mülkiyeti yaygınlaştırmak, ekonomik gelişme programlarını desteklemek, ulusal çıkarlara aykırı faaliyette bulunan

işletmeleri devletleştirmek amaçlarını içeren kamulaştırma hareketleridir, Ancak kuruluş nedenleri farklı olmakla birlikte bir süre sonra bu kamu işletmelerinin de önemli ölçüde ekonomi sistemin kendi mantığına göre çalışacakları, varolan birikim biçimi ile uyumlu olacakları açıktır.

Devletin ekonomiye müdahalesi;

1- Üretim araçlarının sahibi olan devletin yatırımcı, üretici, alıcı, satıcı, ithalatçı, ihracatçı, kredi veren-alan vb, olarak doğrudan müdahalesi,

2- Özel sektörü yönlendirmeyi, özendirmeyi amaçlayan dolaylı müdahalesi.

3- Ekonomik planlamanın gerçekleştirilmesi amacını içeren müdahale biçimindedir.

İşte devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi olarak ortaya çıkan KİT'ler az gelişmiş ülkelerde bağımsızlık anlamında devletleştirmeler biçiminde ya da doğrudan devletler tarafından kurulmuşlardır.

Ülkemizde KİT'ler 1933 yılından itibaren liberal ekonomi politikasının yerini devletçilik politikasının almasıyla bir sistem olarak kurulmaya başlamıştır, KİT'lerin ortaya çıkması ve ederek ekonomide Önemli bir ağırlığa sahip olmasının nedenleri:

- Özel sermayenin yetersizliği, dışa dönük ekonominin yetersizliği, sosyo-ekonomik ortamın üretimden çok ticaret ve spekülasyonu özendirici durumda olması, Özel sermayenin yerine getiremeyeceği büyük kaynak gerektiren projelerin oluşturulma zorunluluğu ve teknolojik düzey ve örgütsel yetersizliklerdir, Sayılan nedenlerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye'de "devletçiliğin" gündeme gelmesi ideolojik olmayıp, zorunluluktan kaynaklanmıştır,

Ülkemizde sanayinin ve ekonomik alt yapının oluşmasında, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesinde KİT'lerin katkısı büyüktür. Diğer taraftan özel sermaye birikiminin kaynağı da devletçe sağlanan olanaklardır.

ÖZELLEŞTİRME

1929'da dünyadaki büyük ekonomik bunalımın yarattığı koşullar ve daha sonra 1945'de 2. Dünya Savaşının ardından kapitalist sistem, oluşan yapısal krizi devletleştirmeler ve kamunun ekonomiye etkin müdahaleleriyle atlattığını denemiş, ancak, 1970'li yıllardaki petrol krizi ile iyice belirginleşen ekonomik güçlükler, kurumda ve uygulamada yeni çıkış yolları aranmasına yol açmıştır.

Gelişmiş ülkeler de dahil çok sayıda ülkedeki ekonomik büyüme hızlarındaki düşme, enflasyon ve işsizlik gibi sorun-

ların birlikte yaşanması sonucu ortaya çıkan kriz ve darboğazlar yeni önlemlerin alınması zorunluluğunu ortaya koymuştur. Çıkış yollarından birinin özelleştirme olduğu 1980'li yılların başlarında "Yeni-Sağ" ya da "Yeni-Liberal" denilen teorik-ideolojik yaklaşımlarla dile getirilmiştir. Daha başka bir deyişle sermayenin çıkarı üzerine temellendirilmiş ideolojilerden üretilen politikalarından kaynaklanan özelleştirme moda biçiminde yaygınlaşmıştır.

Özelleştirme; geniş boyuttayla, devletin dolaysız ekonomik girişimciliğini olduğu kadar tüm

hizmet üretimi ve birimlerini de kapsayacak biçimde kamu mülkiyetinin ve/veya yönetiminin kısmen ya da tümüyle özel sermayeye devredilmesi olarak tanımlanabilir,

- Devlet tekellerinin kaldırılmasıyla özelleştirme gerçekleşmekte, devlet hizmetlerinin finansman ve üretimi de özelleşebilmektedir.

- Özelleştirmeye yalnızca KİT'ler değil, her türlü kamu hizmetleri ve altyapı hizmetleri de konu olabilmektedir.

Dar anlamda ise, devlet teke-

Ündeki KİT'lerin mülkiyetinin özel kesime devredilmesidir. Mülkiyet devrinden amaçlanan, KİT'leri devletin doğrudan denetim alanının dışına çıkarmak ve bu

kuruluşların bütçeye olan yükünü azaltmak olarak belirtilebilir, İdeolojik bir tavır olan Özelleştirme, ulusal ve uluslararası düzeyde sermaye birikim

sürecindeki tıkanmaları aşabilmek ve kapitalist toplumun kendini yeniden üretebilmesi amacıyla bir araç ve çıkış yolu olarak görülmektedir.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME

Türkiye'de uygulanmaya çalışılan özelleştirme, İdeolojik ve politik olarak benzerlik içinde olmakla birlikte, gelişmiş kapitalist ülkelerden farklı özellikler sunmaktadır.

Ülkemizde özelleştirme çalışmaları IMF, Dünya Bankası ve diğer uluslararası tekelleri sermayenin finans kuruluşlarının önerileri doğrultusunda yürütülmektedir. Özelleştirme Ana Planı ABD'de kurulu bir banka olan Morgan Guaranty Bank tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda Morgan Guaranty Bank Ana Planının İncelenmesinin ülkemizde uygulanmak istenen özelleştirilmeye yönelik girişimlerin ortaya konmasında önemli katkısı olacaktır,

Morgan Guaranty Bank's göre özelleştirme ideolojik politik ve ekonomiktir. Oysa TÜSİAD, iktidar ve sermaye çevreleri özelleştirmenin İdeolojik-politik olmadığını ısrarla ifade etmektedirler. Planın amaçlar bölümünde "Endüstrideki Kamu ve Özel mülkiyet dengesini değiştirmek" gibi İdeolojik, politik ağırlıklı bir görüş ifade edilmektedir.

Özelleştirme programlarına ilişkin veriler dünya çapındaki organizasyonlardan alınmış ve

Türkiye şartları ışığında analiz edilmiştir. Bilgi kaynakları Dünya Bankası / IFC yayınları, özelleştirme raporları, Dünya düzeyindeki gazete, yayınlar, akademik literatürler, Morgan Temel Veri ve Enformasyon Şebekesi, Telekomünikasyon Bürosu, İngiltere-Lloyds Bank-Ekonomi Dairesi National Westminster Bank, Adam Smith İnstitue, Public Money, İngiltere Özelleştirme Konferans Dokümanları, İngiltere Mali Çalışmalar Kurumu ve Politika Çalışmaları Merkezidir,

Morgan Guaranty Bank'ın görüşme yaptığı yerler İse; DPT, DYP, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, TKKOK, KİT'lerden Sorumlu Bakanlıklar, Hükümet Özel Danışmanları, Yönetim Komitesi Üyeleridir. Diğerleri İse; Dünya Bankası / IFC uzmanları, Dünya Devlet Memurları, İngiltere özelleştirme uzmanlarıdır.

Elde edilen bilgiler ve sonuçlar doğrultusunda Morgan Proje Grubunca özelleştirmenin amacı 14 madde olarak belirtilmiştir. Bu amaçlar Ana Planda aşağıdaki gibi sıralanmıştır :

A- AMAÇLAR

1, Pazar güçlerinin ekonomiyi

canlandırmasını sağlamak,

2. üretkenliği ve verimliliği artırmak,

3. Mal ve hizmetlerin kalitesini, miktarını ve çeşitliliğini artırmak,

4. Hisse sahipliğini yaygınlaştırmak,

5. Sermaye piyasasının gelişmesini hızlandırmak,

6. KİT'lere hazine desteğini en aza indirmek,

7. KİT'ler tarafından uygulanan tekelleri fiyatlandırmayı ve dolaylı vergileri azaltmak,

8. Hükümet yöneticilerinin politika ve düzenleyici konular üzerinde daha rahat hareketlerini sağlamak,

9. Modern teknoloji ve yönetim tekniklerini Türkiye'ye çekmek,

10. Çalışanlara pay verilmesiyle işgücü üretkenliğini artırmak,

11. Endüstride kamu ve özel mülkiyet dengesini değiştirmek,

12. Yabancı yatırımlar sayesinde uluslararası ekonomik, politik bağları güçlendirmek,

13. Mevcut sermaye yatırımlarının gelirlerini artırmak.

14. Devlete gelir sağlamaktır.

ÖZELLEŞTİRMENİN ORTAYA ÇIKARACAĞI OLASI SONUÇLAR

- Yatırımlar olumsuz etkilenecek, işten çıkarmalar artacaktır.

- Sendikalaşma oranı düşerken, çalışma yaşamında baskılar artacaktır.

- Sosyal devlet uygulamaları gerileyecektir.

- IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası tekelleri sermayenin

finans kurumlarının ülkemiz üzerindeki egemenliği daha da artacaktır,

- ulusal sanayinin gelişmesi sağlanamayacaktır*

- Artan bunalımın yükü çalışanlara yüklenecektir.

- Toplumla yönelik hizmetlerden parası daha çok olanlar ya-

rarlanabilecektir.

Sonuçta Özelleştirme konusunda plan, program ve öngörülen modellerin, ilgili taraftar olan hükümet, sendikalar, meslek odaları, çalışanlar ve en önemlisi kamuoyunda tüm ayrıntılarıyla tartışılması gereklidir. ☐